

TYÖNEUVOSTO
Ratakatu 3, PL 32
00023 VALTIONEUVOSTO
puh. 09 - 645 593

LAUSUNTO

14.4.2014

TN 1456-14

12/2013

Lastenpsykiatrisen sairaalan päivystäjän tuli olla valmiina vastaamaan puheluihin, mutta oleskelupaikastaan hän sai päättää itse. Puhelinkeskustelut ja niistä mahdollisesti seuraava sairaalan osaston avaaminen olivat työtehtävien suorittamista ja luettiin siten päivystäjän työaikaan. Muilta osin päivystysaika katsottiin sopimukseen perustuvaksi varallaoloajaksi, koska päivystäjä ei ollut sidottu työnantajan osoittamaan työpaikkaan. Asiaan ei vaikuttanut velvollisuus kuljettaa mukana erityistä päivystyskansiota.

Työneuvoston toimivaltaan ei kuulunut lausua työ- ja varallaoloajan suhdetta koskevista työehtosopimuksen määräyksistä.

Lausunnonpyytäjä:

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry

Asia:

Työ- ja varallaoloajan tulkinta lastenpsykiatrisen sairaalan päivystysjärjestelyissä

Vireille:

6.11.2013

Asianosainen:

Z Oy

Lausuntopyyntö

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry (jäljempänä STTK ry) on pyytänyt työneuvostolta lausuntoa siitä, voidaanko Z Oy:hyn kuuluvan sairaala Y:n päivystysjärjestelyihin soveltaa työaikalain (605/1996) 5 §:n varallaolosäännöksiä, vai olisiko päivystysaika tai osa siitä katsottava mainitun lain 4 §:n mukaiseksi työajaksi.

Z Oy tarjoaa lastenpsykiatrisia palveluja sairaala Y:ssä. Osastoineen on suljettuna viikonloppuisin perjantaista kello 18:sta sunnuntaihin kello 13:een. Tänä aikana asiakaspalvelusta huolehtii päivystävä työntekijä, joka on potilaiden vanhempien tavoitettavissa puhelimitse. Mikäli puheluja tulee, päivystäjän on vastattava niihin ilman viivytystä ja annettava soittajan tarvitsemaa ohjausta ja neu-

vontaa lapsen kanssa ilmenneen ongelmatilanteen ratkaisemiseksi. Asian selvittely voi edellyttää yhteydenpitoa myös lastensuojelu- ja muihin viranomaisiin. Mikäli ongelmatilannetta ei saada ratkaistua puhelinkeskustelujen avulla, päivystäjä saattaa joutua avaamaan sairaalan osaston yksittäistekin lasta varten kahden tunnin valmiusajalla. Ajanjaksona 1.8.2012–31.3.2013 vanhempien puhelua on tullut yhteensä 31 kappaletta. Keskimäärin puhelua on ollut kuukausittain kolmesta neljään kappaletta, ja yksittäisen puhelun kesto on saattanut vaihdella muutamasta minuutista 15–20 minuuttiin. Paitsi lasten vanhemmilta, päivystäjälle tulee puhelua myös sairaalan muilta työntekijöiltä. Nämä voivat esimerkiksi omissa sairaustapauksissaan ottaa yhteyttä päivystäjään, jonka tehtäviin kuuluu sijaisen hankkiminen.

Lausuntopyyntöön liitettyjen, työnantajan laatimien päivystysohjeiden mukaan päivystäjä saa itse valita oleskelupaikkansa, kunhan hän on puhelimen kuuluvuusalueella ja voi tarvittaessa matkustaa kahden tunnin kuluessa sairaalalle osaston avaamista varten. Jotta vanhempien tarvitsemää ohjausta ja neuvontaa voitaisiin antaa, päivystäjällä tulee kuitenkin olla välittömästi käytettävissään ns. päivystyskansio, jossa on muun muassa kulloinkin hoidettavina olevien lasten potilastiedot. Lausunnonpyytäjät katsoo, että potilastietojen arkaluonteisuuden ja tietosuojasyyden vuoksi päivystäjä joutuu säilyttämään kansiota kotonaan eikä näin käytännössä pysty vastaamaan puheluihinkin muualla.

Päivystyksestä sovitaan erikseen kunkin työntekijän kanssa. Työnantaja tulkitsee päivystyksen vapaamuotoiseksi varallaoloksi ja maksaa siitä terveystyöpalvelualan työehtosopimukseen perustuvaa korvausta, jonka suuruus on 20 prosenttia työntekijän tuntipalkasta. Korvauksessa otetaan huomioon sunnuntaityökorotus, mutta ei muita työehtosopimuksen mukaisia vuorotyölisiiä. Varallaoloaikana päivystysaika merkitään myös työvuoroluetteloon. Mikäli päivystäjä joutuu avaamaan sairaalan osaston, varallaoloaika muuttuu ns. aktiivityöajaksi, jolta maksetaan normaali palkka työvuorolisineen. Puhelujen puhuminen ei päivystysohjeen mukaan ole aktiivityöaikaa, vaikka päivystäjä suorittaakin tällöin työtehtäviään. Jos päivystyksen yhteydessä – esimerkiksi osaston avaamisen vuoksi – syntyy todellisia työmatkakuluja, työnantaja maksaa niistä korvauksen.

Asianosaisen kuuleminen

Z Oy on lausumassaan todennut, että yhtiön noudattamassa terveystyöpalvelualan työehtosopimuksessa on työaikalain 5 §:ää vastaava määräys varallaolosta. Y:ssä on sovittu työehtosopimuksen mukaisesti varallaolosta, joka alkaa perjantaisin kello 18 ja päättyy sunnuntaisin kello 13. Varallaolo on vapaaehtoista, eli kukin työntekijä voi itse päättää, haluaako hän olla varalla ja milloin hän haluaa ottaa itselleen varallaolovuoron. Tällä hetkellä ns. varallaoloringissä on mukana neljästä viiteen työntekijää, mikä tarkoittaa, että varallaolovuoro osuu työntekijän kohdalle noin viiden viikon välein. Sen paremmin varallaoloajan pituus kuin varallaolon toistuvuuskaan ei näin ollen kohtuuttomasti haittaa työntekijän vapaa-ajan käyttöä.

Varallaoloaikana työntekijä on velvollinen vastaamaan puhelimeen ja tekemään tarvittaessa neuvontatyötä puhelimitse. Varalla oleva työntekijä ottaa kotiinsa mukaan potilaskansion, jonka tietoja hän voi tarvita puhelinneuvonnassa. Lisäksi työntekijöiden kanssa on sovittu velvollisuudesta saapua tarvittaessa työpaikalle kahden tunnin kuluttua puhelusta. 1.8.2012–31.3.2013 suoritettun seurannan aikana asiakaspuhelua tuli yhteensä vain 31 kappaletta, ja ne olivat lyhytkestoisia. Asiakaspuhelujen lisäksi varallaolija vastaa sairastuneiden työntekijöiden puheluihin, joita tulee keskimäärin yksi kappale kuukaudessa. Tämän perusteella voidaan sanoa, ettei työntekijä joudu varallaoloaikanaan toistuvasti suorittamaan hänelle määrättyjä työtehtäviä.

Y:n päivystysjärjestelyssä on Z Oy:n mielestä kysymys työaikalain 5 §:n ja terveystalouden työehtosopimuksen mukaisesta varallaolosta, eikä työaikalain 4 §:ssä tarkoitettua, työajaksi luettavasta päivystyksestä. Työntekijän kanssa on sovittu, että hän pitää puhelinta toimintavalmiina mukanaan, mutta liikkuma-alueensa hän saa valita itse. Työsuoritus syntyy vain silloin, kun tulee neuvontatyöhön liittyvä asiakaspuhelu, johon työntekijä vastaa. Näihin asiakaspueluihin käytetty aika katsotaan työaikalaisissa edellytetyin tavoin työajaksi, ja tältä ajalta työntekijälle maksetaan normaali palkka mahdollisine työvuorolisineen sekä lisä- ja ylityökorvauksineen. Työajasta on kysymys myös silloin, kun varalla oleva työntekijä joutuu avaamaan sairaalan osaston. Muilta osin päivystysaika on varallaoloaikaa, jolta maksetaan terveystalouden työehtosopimuksen mukainen varallaolokorvaus. Tätä korvausta laskettaessa ei oteta huomioon muita vuorotyölisinä kuin mahdollinen sunnuntaityökorotus.

Lisäselvitys

Koska päivystysaikana vastattujen puhelujen lukemisesta työaikaan oli lausuntopyyntöön liitteessä ja asianosaisen lausumassa esitetty toisistaan poikkeavat selvitykset, työneuvosto on pyytänyt sekä STTK ry:tä että Z Oy:tä täsmentämään, onko puheluihin käytettyä aikaa pidetty työaikaan vai eikö ole. Kummaltakin on niin ikään pyydetty lisäselvitystä päivystys- tai potilaskansion mitoista, sisällöstä ja merkityksestä puhelinneuvonnassa, samoin kuin puheluissa käsiteltävistä asioista ja niiden pysymisestä salassa ulkopuolisilta.

STTK ry on todennut, että päivystäjälle tulevat puhelut luetaan nykyisen, noin vuoden voimassa olleen työnantajan ohjeistuksen mukaan työaikaan. Puhelujen luonteesta johtuen niitä ei kuitenkaan ole voitu ottaa huomioon etukäteen 114 tunniksi ja 45 minuutiksi suunnitellussa ja vahvistetussa työvuoroluettelossa. Kaikki puhelut ovat säännöllisen työajan ylittävää aikaa, mutta niitä ei makseta ylityönä, vaan ns. yksinkertaisina tunteina.

Päivystyskansion on ilmoitettu olevan mitoiltaan noin 32 x 25 x 3,5 senttimetriä, ja sitä on luonnehdittu ulkoisesti tavalliseksi kansioksi. Kansion sisältönä ovat: työvuoroluettelot; työntekijöiden ja tarvittaessa työhön kutsuttavien puhelinnumerot; muiden sairaaloiden, poliisin ja kuntien päivystävien sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot; kopio osaston seuraavan viikon almanakasta; edelliset päivystysseurantapuheluiden lomakkeet, joihin on kirjattu tilannekuvaus ja hoitajan antamat ohjeet; ohjeet sairauslomakäytännöistä; varallaolo-ohjeet; potilaspaperit kaikista osastolla olevista ja jälkipoliklinisista potilaista. Viimeksi mainituista potilaspapereista ilmenevät seuraavat tiedot: sosiaaliturvatunnus; osoitteet ja puhelinnumerot vanhemmille, lastensuojelulaitoksiin, sijaisperheisiin ym.; omien sosiaalityöntekijöiden suorat puhelinnumerot; tämänhetkinen lääkitys ja tarvittavat lääkkeet; mahdolliset erityisohjeet, kuten yhteydenpidon tai tiedonsaannin rajoittamispäätökset sekä allergiatiedot.

Puheluja tulee vanhemmilta, sijaisvanhemmilta, tukiperheiltä, sosiaalityöntekijöiltä, lastensuojelulaitosten työntekijöiltä, poliisilta, päivystäviltä terveyskeskuslääkäreiltä sekä lapsilta itseltään. Puheluissa käsitellään kriisiytyneitä tilanteita, joita on syntynyt potilaiden lomien aikana joko kotona, lastensuojelulaitoksessa, sijaisperheessä tai muualla. Toimintaohjeita pyydetään esimerkiksi silloin, kun potilas on aggressiivisuutensa takia vaarallinen itselleen tai muille. Tarve neuvontaan voi tulla syntyä, jos potilas on ahdistunut, itsetuhoisen, omaehtoinen tai pelokas taikka ei suostu palaamaan sovituksi osastolle. Vanhemmat saattavat tarvita tukea myös itselleen pystyäkseen toimi-

maan tilanteen vaatimalla tavalla. Jos potilas on esimerkiksi karannut kotoaan tai laitoksesta, toimintaohjeita annetaan kaikille tarvittaville tahoille, kuten poliisille ja sosiaalipäivystäjille.

Usein puhelut koskevat myös lääkitystä. Ohjeita saatetaan kysyä esimerkiksi tapauksissa, joissa lääkkeet ovat jääneet ottamatta tai potilas on ottanut niitä liikaa. Mikäli potilas on jouduttu toimitamaan jatkohoitopaikkaan esimerkiksi terveyskeskuksen päivystykseen, yhteydenottajana voi usein olla myös lääkäri, toinen sairaanhoitaja, poliisi tai sosiaalipäivystäjä. Tällöin puhelimesta joudutaan selostamaan potilaan hoitohistoriaa sekä käymään läpi muitakin taustatietoja.

Kansion merkitys puheluissa on STTK ry:n mielestä suuri, koska edellä lueteltuja asioita ei voida hoitaa ilman kansiosta löytyviä tietoja. Päivystysohjeiden mukaan puheluihin on vastattava välittömästi, ja jokaisesta puhelusta sivullinen kuulija voi saada arkaluonteista tai salassa pidettävää tietoa. Työntekijän on siten erittäin vaikeaa lähteä päivystysaikana kotoaan ja hoitaa asioitaan paikoissa, joissa on läsnä muita henkilöitä.

Z Oy on lisäselvityksessään ilmoittanut, että varallaoloaikana puhutut puhelut lasketaan työajaksi ja että niistä maksetaan työehtosopimuksen mukainen palkka lisineen.

Päivystyskansion työnantaja on todennut olevan pehmeäkantinen ja A4-kokoinen sekä painavan noin 800 grammaa. Kansiossa on ensiksikin henkilökunnan ja keikkatyöntekijöiden puhelinnumerolistat, varallaolo-ohjeet, jokaisesta osastolla olevasta potilaasta varallaolon aikana tarvittavat välttämättömät perustiedot sairauslomakäytäntöohjeet sekä luettelo yhteistyötahoista yhteystietoineen. Lisäksi kansiossa on edelleen siitä löytyy tyhjiä varallaoloseurantalomakkeita, joille varallaolija kirjaa hänelle tulleista yhteydenotoista ilmenevät asiat.

Puhelun aiheena ja sisältönä on yleensä jokin seuraavista: työntekijöiden työvuoroihin ja sairauspoissaoloihin liittyvät asiat; arkityöhön liittyvät asiat, esimerkiksi avainten hukkiminen, työn organisointi tai talon auton käyttö; potilaiden lääkityksiä koskevat kysymykset, esimerkiksi unohtuneet lääkkeet tai annostustarkennukset; potilaiden kotilomia tukevat keskustelut. Työntekijät ovat allekirjoittaneet vaitiolovelvollisuutta koskevan lomakkeen, ja tässä yhteydessä jokaisen kanssa on käyty perusteellisesti läpi vaitiolovelvollisuuteen ja salassapitoon liittyvät asiat. Puhelinkeskusteluissa ei puhuta potilaista sellaisilla tunnistetiedoilla, että ulkopuolinen voisi tunnistaa asianomaisen.

TYÖNEUVOSTON LAUSUNTO

1. Työneuvoston toimivalta

Työneuvostosta ja eräistä työsuojelun poikkeusluvista annetun lain (400/2004) 7 §:n mukaan työneuvosto voi antaa lausuntoja työaikalain (605/1996) ja eräiden muiden tässä säännöksessä lueteltujen työsuojelulakien soveltamisesta ja tulkinnasta. Asiassa esitetystä selvityksestä käy ilmi, että sairaala Y:n päivystysjärjestelyissä on työaikalain ohella tullut noudatettavaksi työehtosopimus, jolla on voitu vaikuttaa myös lausuntopyynnön kohteena olevaan kysymykseen. Koska työehtoso-

pimusmääräysten tulkinta kuuluu työtuomioistuimen yksinomaiseen toimivaltaan, työneuvosto antaa lausuntonsa vain työaikalain tulkinnasta.

2. Puhelinpäivystyksen oikeudellinen luonne

Asiassa on kysymys sairaala Y:n työntekijöiden puhelinpäivystykseen käyttämän ajan oikeudellisen luonteen määräytymisestä. Työnantaja Z Oy on tulkinnut puhelinpäivystysajan lähtökohtaisesti varallaoloajaksi, kun taas Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry pitää lausuntopyynnössään mahdollisena, että puhelinpäivystysaika on kokonaan tai osaksi työntekijän työaika.

Työaikalain 4 §:n 1 momentin mukaan työajaksi luetaan työhön käytetty aika sekä aika, jonka työntekijä on velvollinen olemaan työpaikalla työnantajan käytettävissä. Työnantaja ja työntekijä voivat lisäksi sopia, että työntekijän on oltava asunnossaan tai muualla tavoitettavissa niin, että hänet voidaan tarvittaessa kutsua työhön. Tällaista työaikalain 5 §:ssä tarkoitettua varallaoloaika ei lueta työntekijän työaikaan.

Y:n puhelinpäivystys ajoittuu viikonloppuihin, jolloin sairaala osastoineen on suljettuna ja kaikki potilaat sen vuoksi joko kotonaan, sijaisperheissä tai lastensuojelulaitoksissa. Päivystävä työntekijä on velvollinen pitämään mukanaan puhelinta, vastaamaan siihen tuleviin soittoihin välittömästi sekä antamaan puhelimitse soittajien tarvitsemaa ohjausta ja neuvontaa. Jotta ohjauksen ja neuvonnan antaminen olisi mahdollista, työntekijällä tulee olla käytettävissään erityinen päivystyskansio, jossa on yhteystietojen ja yleisluonteisten ohjeiden lisäksi potilasasiakirjoja. Paitsi että kansiota käytetään tiedonhakuun, siinä oleville lomakkeille kirjataan selvitys saapuneista puhelusta ja niiden sisällöstä. Kaikki puhelut eivät välttämättä koske potilaita, vaan joukossa saattaa olla myös henkilöstön sisäisiä, esimerkiksi työvuorojen järjestelyyn liittyviä asioita. Päivystävä työntekijä saa itse valita oleskelupaikkansa. Hänen tulee kuitenkin pysytellä jatkuvasti puhelimen kuuluvuusalueella ja kyetä hätätapauksissa matkustamaan kahden tunnin kuluessa sairaalalle osaston avaamista varten.

Puheluihin vastatessaan ja soittajille ohjausta ja neuvontaa antaessaan työntekijä suorittaa työnantajan hänelle määräämiä työtehtäviä. Puheluihin käytetty aika on siten työaikalain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua työaika. Samoin on arvioitava sairaalan osaston avaamista, johon päivystäjälle tullut puhelu on antanut aiheen.

Muilta osin päivystysajan lukeminen työaikaan edellyttää, että työntekijä on velvollinen olemaan työpaikalla työnantajan käytettävissä. Koska päivystäjän tulee olla valmiina vastaamaan puheluihin, hänen voidaan katsoa olevan koko päivystysajan työnantajan käytettävissä. Sitä vastoin hän ei ole sidottu työnantajan osoittamaan työpaikkaan. Ainoa oleskelupaikan vapaata valintaa rajoittava seikka on sairaalan osaston avaamiselle asetettu kahden tunnin valmiusaika. Puhelinkeskustelujen arkaluonteinen sisältö ei työneuvoston mielestä rajoita päivystäjän oleskelua, koska hänen ei keskusteluissa tarvitse mainita potilaiden henkilötietoja tai mitään muutakaan sellaista, mistä ulkopuoliset kuulijat saattaisivat nämä tunnistaa.

Vaikka päivystävällä työntekijällä on lähtökohtaisesti vapaus valita oleskelupaikkansa, hänen liikkumisensa voi päivystyskansion mukana kuljettamisen vuoksi olla tavanomaista rajoitetumpaa. Työneuvosto on lausunnossaan TN 1032-77 arvioinut tältä kannalta linja-autonkuljettajan velvollisuutta huolehtia rahastuslaukusta päivittäisen lepoajan tai muun tauon aikana ja todennut, että laukun koko ja sisältö saattavat rajoittaa kuljettajan mahdollisuutta varsinkin lyhyiden taukojen vapaaseen käyttämiseen. Lausunnossa esitetty ei kuitenkaan ole sellaisenaan sovellettavissa nyt käsiteltävänä olevaan asiaan. Lausuntohan koski työajan suhdetta työntekijän vapaa-aikaan, josta taas puhelinpäivystyksessä ei valmius- ja vastaamisvelvollisuuksien vuoksi saata olla kysymys. Päivystyskansion kuljettamisesta ja sen käytöstä mahdollisesti aiheutuvasta haitasta huolimatta työntekijällä ei ole työaikalain 4 §:n 1 momentissa edellytettyä sidonnaisuutta työpaikkaan. Tämän vuoksi työneuvosto katsoo, että Y:n puhelinpäivystyksessä työaika kartuttavat vain päivystyksen aikana suoritettavat työtehtävät.

Työajan sijaan päivystysaika täyttää työaikalain 5 §:ssä säädetyn varallaoloajan tunnusmerkistön. Päivystykseen osallistuva työntekijä on sopinut työnantajan kanssa siitä, että hän on tavoitettavissa työhön kutsumista varten. Puhelujen määrä on myös ollut verraten vähäinen, joten työtehtävien ei voida katsoa toistuneen varallaoloajalle epätavallisen tiheästi.

3. Lopputulos

Y:ssä käytettävässä, viikonloppuihin ajoittuvassa puhelinpäivystyksessä itse päivystysaika on työaikalain 5 §:ssä tarkoitettua varallaoloaika. Työaikalain 4 §:n mukaiseksi työajaksi se muuttuu silloin, kun työntekijä vastaa puheluihin tai ryhtyy suorittamaan muita työnantajan määräämiä työtehtäviä.

Sovelletut lainkohdat

Työaikalain (605/1996) 4 ja 5 §.

Työneuvostosta ja eräistä työsuojelun poikkeusluvista annetun lain (400/2004) 7 §.

Lausunto on yksimielinen ja se perustuu puheenjohtaja Pärnäsen, jäsenten Ahonen, Douglas, Meklin, Niittylä ja Romo sekä varajäsenten Koivu, Leppänen ja Virtanen mielipiteeseen.